

Cirkelmodellen

Text: Steve Wretman

Idag fokuseras mycket på vikten av en vägledande undervisning för att öka elevernas lärande. När man ser på vad eleverna behöver för att utveckla sitt skrivande så skiljer sig detta markant mot hur man såg på skrivundervisning tidigare.

Den processororienterade metoden som användes mycket från 1980-talet satte eleven i centrum vid inläringen. Grundtankarna i den, när det gäller skrivande, är att barn lär sig bäst när de får börja med att uttrycka sig med egna ord, att "innehållet" är viktigare än "formen", och att de ska få skriva ofta och det i ett sammanhang där de har "riktiga" läsare. Ett antagande bakom en progressiv och processororienterad skrivundervisning är, att om bara betingelserna och förväntningarna är de rätta, lär sig eleverna automatiskt att skriva olika typer av texter på samma sätt som de en gång lärde sig att tala.

Idag finns en kraftig kritik mot progressiva undervisningsmetoder. Det finns en växande insikt om nödvändigheten av en mer formell undervisning av tanke- och språkstrukturer och skrivkonventioner. Speciellt tydlig har behovet av en sådan undervisning blivit i andraspråksinläringen.

Den proximala utvecklingszonen

Utifrån behovet av en mer explicit – vägledande – undervisning har man i Australien utvecklat den "genrepedagogiken". Den teoretiska grunden för denna pedagogik är Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen. Vygotskij menar att man kan dela in en elevs utvecklingsnivå i tre olika zoner. Den första beskriver vad en elev klarar på egen hand. Den andra zonen beskriver vad en elev klarar av att lära genom att få vägledning och stöd. Slutligen beskriver den tredje zonen det som en elev inte klarar av trots att denne får ett massivt stöd.

Den proximala utvecklingszonen definieras alltså som den zon där målet för lärandet ligger på en nivå som är för hög för en elev att klara på egen hand, men som eleven klarar med vägledning och stöd. När en elev får arbeta med så enkla uppgifter att denne "utan ansträngning" klarar av att lösa dessa helt på egen hand, sker enligt Vygotskij, ingen utveckling och inget lärande. Utifrån detta synsätt är eget arbete och "forskning" i skolan bortkastad tid och stöld av elevens dyrbara utvecklingstid.

Enligt Vygotskij är lärandet en härmande process. Eleven ska inte själv lista ut eller genomsåda hur något ska göras, utan istället få tydliga förebilder och anvisningar. Undervisningen ska därför innehålla förebilder på hur uppgifter ska lösas och även modeller för hur eleven ska arbeta för att nå uppsatta mål. Tanken är att det eleven kan göra med stöd idag, kan eleven göra på egen hand imorgon.

Kort om cirkelmodellen

Denna grundprincip för hur lärande går till ligger till grund för den *cirkelmodell* som utvecklats inom genrepdagogen. Cirkelmodellen delar in undervisningen i fyra faser.

Fas 1: Bygga upp kunskap om ämnesområdet. Här är målet att ge eleverna så mycket bakgrundkunskap om ämnet att de så småningom kan skriva om det. Fokus ligger främst på formella kunskaper som t ex i SO och NO ofta handlar om sammanhang och begrepp. I språkundervisningen kan det handla om språkstrukturer och skrivkonventioner.

Fas 2: Studera texter inom den typ av text eleverna ska skriva. Syftet är ge eleverna förebilder. Här är målet att eleverna ska bli bekanta med texttypens syfte, struktur och språkliga kännetecken. Fokus läggs på form och funktion.

Fas 3: Skriva en gemensam text. Här skriver läraren och eleverna en gemensam text så att eleverna får se hur den byggs upp och att man måste ge akt både på språket och på innehållet.

Fas 4: Skriva en individuell text. Här skriver eleverna egna texter, det kan göras individuellt eller i par.

Modellen pekar på olika moment som bör finnas med i en god undervisning. Två aspekter av kunskapsbegreppet pekas ut. Den ena aspekten – fas 1 – handlar om kunskap om begrepp, modeller, sammanhang, språkstrukturer och skrivkonventioner, med andra ord ett gediget ämneskunnande. Cirkelmodellen har inget svar på hur undervisningen ska vara upplagd för att ge eleverna möjlighet att utveckla denna typ av kunskap.

Den andra aspekten av kunskapsbegreppet finns underförstått beskriven genom undervisning i faserna 2 - 3. Där ges råd om hur undervisningen kan läggas upp för att hjälpa eleverna att utveckla kunskapskravens olika förmågor. Fas 2 handlar om att visa och förklara förebilder och fas 3 beskriver hur undervisningen kan ge eleverna modeller för hur förmågorna kan tillämpas.

Cirkelmodellen ska inte tolkas statiskt. En undervisning efter modellen behöver nödvändigtvis inte gå linjärt från fas 1 till fas 4. Elevernas behov styr lärarens pedagogiska val över vilka faser som ska betonas i det aktuella kunskapsområdet.

Imitation och internalisering

Enligt Vygotskij föregås utveckling av undervisning. Två centrala begrepp för att beskriva lärprocessen är *imitation* och *internalisering*. Imitation – härmande - måste betraktas som en sammansatt, skapande aktivitet av central betydelse för lärande och utveckling. Genom att ta efter andra, exempelvis i samarbetsituationer, kan en elev nå längre än det skulle göra på egen hand. Vygotskij relaterar begreppet imitation till ojämlika läroförhållanden - som mellan äldre och yngre, föräldrar och barn, duktiga och mindre duktiga elever. Internalisering innebär att det eleven stapplande imiterar ena dagen kommer eleven förstå och behärska en tid därefter.

Individualisering kan vara ett hinder för lärande. Det har varit svårt att förena lärande genom imitation med synen på lärande som en individuell och huvudsakligen kognitiv process. Ett synsätt som haft en stark ställning inom den västeuropeiska och amerikanska utvecklingspsykologin och kognitiva psykologin. I femtio år har principen varit att man ska bygga undervisningen på elevens "skapande aktivitet" och på elevens "individuella uttryckssätt". Det man då inte har insett är den betydelse som de sociala förutsättningarna har för elevens aktiviteter.

Cirkelmodellen ger lärare verktyg för att omsätta Vygotskijs abstrakta teorier till praktisk undervisning. Arbetet sker i helklass och utnyttjar den lärandepotential som finns i samarbetslärande.

Erfarenheter från ett flerårigt stort norskt forskningsprojekt om språkutvecklande undervisning, Normprojektet, är att en vägledande undervisning efter cirkelmodellen, kombinerat med en vägledande formativ bedömning kan fördubbla hastigheten på elevers lärande och utveckling.

Ett observandum

Själva genrebegreppet är problematiskt. Det finns ingen enhetlig definition av vad som utmärker en genre. I svenskämnet kursplan är genrebegreppet utbytt mot begreppet "texttyp". Det finns bland språkforskare en utbredd kritik av hur genrebegreppet ofta används i skolans undervisning. Forskarna hävdar att med tydligt utmejslade genredimensioner begränsas elevernas förståelse av texter och texters uppbyggnad.

I de lägre skolåren kan genredimensioner vara ett verktyg för att få elever att förstå olika texters uppbyggnad. Det man dock måste vara medveten om är att texter som äldre elever möter och förväntas skriva byggs upp av flera olika genrer. En SO-text kan i inledningen bestå av en återgivande parti, som sedan över går till att vara utredande och avslutas med att vara argumenterande.

Komplexa texter går inte att sortera in i genrer. Det finns svensk litteratur om genrepädagogik där olika typer av genrer presenteras i form av hela trädstrukturer. Dessa trädstrukturer vill synliggöra hur genrer kan kategoriseras, hur de förgrenar sig i undergrupper och hur de hör ihop. Dessa genreträd bygger på läroplaner från Australien. Ett problem med detta är att dessa genreträd inte enkelt går att harmoniera med svenska kursplaner. Ett annat problem anknyter till resonemanget ovan om att klart avgränsade genrer troligvis inte finns i verkligheten.

Kommentar:

Denna artikel är lämplig att användas tillsammans med eller som förberedelse inför filmen Vägledande skrivundervisning